

BİR ÂYETİN BAŞINA GELENLER

Herhangi bir âyet herhangi bir konuda kesin bir hüküm bildirdiğinde o âyet o konuda muhkem kılınmış, yani kafa karışıklığına sebebiyet verebilecek dış etkenlerden korunmuş, o yönüyle sağlamlaştırılmış demektir.

Giriş

Bu sayımızda Hûd sûresinin ilk iki âyetini ele alacağız. Daha önceki yazı dizilerimizde olduğu gibi önce âyetlerin meal ve tefsirlerde ele alınışını gösterecek, sonrasında da Kur'ân bütünlüğünde âyetlerin doğru anlamının ne olması gerektiğini tespit etmeye çalışacağız. Ele alacağımız âyetin metni ve meali şöyledir:

الرَّكَابُ أَكْثَمُ آيَاتِهِ ثُمَّ فَضَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ (1) أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ (2)

ELİF! LÂM! RÂ! (Bu), her zaman doğru hükmü veren, her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından âyetleri hem muhkem kılınmış hem de tafsîl edilmiş bir kitap(tır).

(Böyle olması), Allah'tan başkasına kul olmayasınız diye(dir). (Ey Muhammed sen de şöyle de:) "Ben de O'nun tarafından size gönderilmiş uyarıcı ve müjdeleyiciyim." (Hûd 11/1-2)

İki âyetin meal ve tefsirlerde ele alınışını göstermeye çalışırken üzerinde duracağımız iki husus olacak. İlki, ilk âyetten geçen "âyetlerin muhkem kılınması" ile "tafsîl edilmesi"nin ne şekilde anlaşıldığı, ikincisi de, ilk âyet ile ikinci âyet arasında bir ilişki kurulup kurulmadığı, şayet kurulduysa bu ilişkinin ne olduğu hususu. Şimdi bu iki açıdan meal ve tefsirlerde ilk iki âyetle ilgili tercüme ve açıklamalara bakalım.

Âyetin Meallerdeki Çevirisi

Türkiye Diyanet Vakfı'na ait meal şöyledir:

Elif. Lâ. Râ. (Bu sana indirilen), hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından âyetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır. (De ki: Bu Kitap) Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi). Şüphesiz ki ben, onun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

Görüldüğü üzere metinde geçen "أَكْثَمُ آيَاتِهِ" = âyetleri muhkem kılınmış" ifadesi mealde "âyetleri sağlamlaştırılmış"; yine metinde geçen "ثُمَّ فَضَّلَتْ" = ve de tafsîl edilmiş" ifadesi "sonra da açıklanmış" şeklinde tercüme edilmiştir.

Bir sonraki âyetten yer alan "أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ" şeklindeki ifade, kitabın indirilişinin sebebi olarak meale yansıtılmıştır. Bunun gerçekleşmesi için de bu ifadenin tercümesinin başına "(De ki: Bu Kitap)", sonuna da "(gönderilmiş)" kelimeleri ilave edilmiş ve yukarıda da görüldüğü üzere 2. âyetin meali şu şekilde verilmiştir:

(De ki: Bu Kitap) Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi).

Görüldüğü üzere, bu meale göre Allah'tan başkasına kulluk etmememiz için kitap indirilmiş, âyetin metninde "indirme" anlamına gelecek bir kelime olmadığı için de "indirildi" kelimesi parantez içinde gösterilmiştir.

Meallere bakıldığında ilk iki âyetin bağlantısının ge-

Foto: Bahar Şener, bahar.senol.sener@gmail.com

nelde bu şekilde kurulduğu görülür. Mesela Bayraktar Bayraklı, “yeni bir anlayışın ışığında Kur’an Tefsiri” isimli çalışmasında Hûd suresinin 2. âyetinin tefsirine “Kitap Niçin İndirildi?” sorusuyla başlar ve devamında şunları söyler:

“... bu âyeti, birinci âyete bağlı olarak düşünür ve ele alırsak, kitabın neden indirildiğini anlamış oluruz. Kitabın indiriliş nedeni ya da Kur’ân’ın amaçlarından biri veya görevi şirkle mücadele verip tevhîd inancını insanların gönlüne indirmektir. Âyetin ellâ ta’bûdû kısmı, şirki bir tarafa itmek; illellâh kısmı da tevhîd inancının temeli olmaktadır.

.....

Kur’ân’ın muhkemliği, yani sağlamlığı ve derinlemesine açıklanması buradan başlıyor, Kur’ân şirke hiç açık kapı bırakmaması bakımından muhkem, yani sağlam; tevhîd inancını net bir şekilde ortaya koyması ile de müfassaldır, yani açıklanmıştır.”¹

“أَلَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesi şirkle ilişkilendirilebilir ama bu ifadenin Hûd suresinin 2. âyetinde yer alması yukarıdaki satırlarda iddia edildiği gibi kitabın indirilmesiyle değil kitabın âyetlerinin Allah tarafından muhkem kılınıp tafsîl edilmesiyle ilgilidir.

İlk âyette geçen “أُخْكِمْتُ آيَاتِهِ” ifadesine “âyetleri sağlam kılınmış”, “ثُمَّ فَضَّلْتُ” ifadesine de “sonra da açıklanmış” anlamı verilen Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları’ndan

Kur’an Yolu isimli çalışmada 2. âyetteki söz konusu ifade bir önceki âyete şöyle bağlanmıştır:

“(Açıklanmıştır ki) Allah’tan başkasına tapmayasınız...”

Söz konusu çalışmada âyetlerin sağlam kılınmasındaki maksat ise şöyle izah edilmektedir:

“Âyetlerin sağlam kılınmasından maksat, onların hem lafız hem de anlam bakımından bozukluk, eksiklik, noksanlık ve çelişkiden uzak olmasıdır. Kur’ân-ı Kerîm gerek lafız gerekse anlam bakımından Arap dili ve edebiyatının şaheseri olup benzerini getirmeleri için insanlığa meydan okuduğu halde nüzûlünden günümüze kadar benzeri ortaya konamamış; hiçbir kimse ikna edici bir delil göstererek onun ifadelerinde bozukluk veya çelişki bulunduğunu söyleyememiştir (bu konuda bilgi için bk. Bakara 2/23; Yûnus 10/38). Bir görüşe göre âyetlerin sağlam kılınmasından maksat, onların başka bir kitap tarafından neshedilmemiş (hükmü değiştirilmemiş, kaldırılmamış) olmasıdır. Buna karşılık Tevrat, İncil ve benzeri ilâhî kitaplardan, önce inmiş olanın birçok hükmü bir sonrakiyle neshedildiği gibi Kur’an ile de neshedilmiştir.”²

Aynı çalışmada âyetlerin tafsîlinden yani açıklanmasından maksadın ne olduğuna dair de müfessirlere ait başlıca üç görüş şöyle özetlenmektedir:

“a) Kur’an’ın sûrelere, sûrelerin âyetlere; âyetlerin de emir, nehiy, helâl, haram, sevap, günah, ceza ve ben-

1 Bayraktar Bayraklı, Kur’an Tefsiri, İstanbul, 2007, IX, 117.

2 Komisyon, Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, Ankara, 2003, III, 151.

zeri çeşitli alanlarla ilgili hükümleri, öğüt, kıssa, haber, vaad ve uyarıları kapsayan içeriklere ayrılmış olması; Allah'ın varlığı ve birliği, peygamberlik, öldükten sonra dirilip Allah huzurunda toplanılacağına dair delilleri ihtiva etmesi; b) Kur'an âyetlerinde insanların dünya ve âhiret hayatlarında muhtaç oldukları şeylerin, helâl ve haramların ana hatlarıyla veya yerine göre ayrıntılı olarak açıklanmış olması; c) Kur'an âyetlerinin yirmi üç yılda ihtiyaçlara göre parça parça inmiş olması (geniş bilgi için bk. Şevkânî, II, 545; Elmalılı, IV, 2751).”³

Tam da Hûd suresinin ilk âyetlerinde konu edildiği üzere, herhangi bir âyeti anlamak için Allah'ın açıklamalarının peşine düşmek yerine kişi o âyeti kendi açıklamaya kalktığı anda, ortaya çıkacak sonuç yukarıda aktarılan satırlar gibi olur. “Allah aslında şunu söylemek istiyor” düşüncesinin ürünü her satır ve paragraf “lakırdı” vasfını alır. Yukarıda iddia edildiği gibi âyetlerin muhkem kılınmasının onların hem lafız hem de anlam bakımından bozukluk, eksiklik, noksanlık ve çelişkiden uzak olmasıyla hele Arap dili ve edebiyatının şaheseri olup benzerini getirmeleri için insanlığa meydan okuduğu halde nüzûlünden günümüze kadar benzeri ortaya konamamış olmasıyla en ufak bir ilgisi yoktur. Benzer durum âyetlerin tafsîl kılınmasının anlamı bağlamında söylenenler için de geçerlidir. Bunlar, her zaman yapılageldiği üzere, bir âyetin altına dökülen kurgulardır.

2. âyetin “ta ki”, “şöyle ki”, “şunun içindir ki” şeklinde başlayan ifadelerle tercüme edildiği mealler de mevcuttur. Mesela Ömer Nasuhi Bilmen'e ait meal şöyledir:

“Şunun içindir ki, Allah Teâlâ'dan başkasına ubûdiyette bulunmayın...”

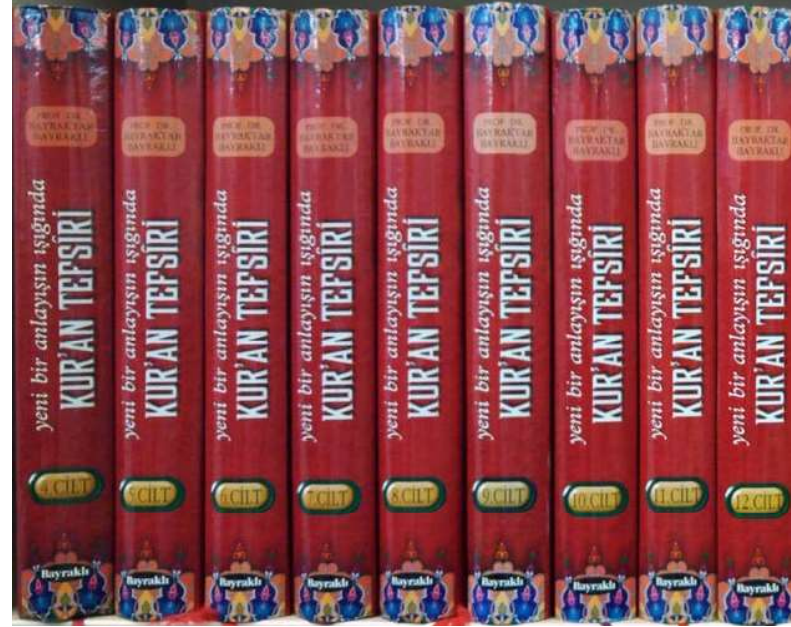
Ancak Ömer Nasuhi Bilmen, 2. âyetin şu şekilde de tercüme edilebileceğinden bahseder:

Ey insanlar! Cenab-ı Hak'tan başkasına ibadette bulunmayınız, (şüphe yok ki, ben sizin için) Ey zümre-i beşeriyet! (Onun) O Hâlikî Kâinatın (tarafından bir nezirim) Allah Tealâ'dan başkalarına tapanları ebedî bir azap ile korkutucuyum (ve beşirim) Hak Tealâ'nın birliğini bilip

tevhitte, yalnız ona ibadetde bulunanları da sevap ile, ebedî saadete nailiyet ile müjdeleyiciyim.”⁴

Görüldüğü üzere 2. âyetin tümünden Nebi (a.s.)'in ağzından söylenen bir ifade şekline sokulmuştur. Nitekim Süleyman Ateş de aynı yaklaşımla bu durumu şöyle ifade eder:

“Birinci âyette konuşan Allah'tır. İkinci ve üçüncü âyetlerde söz, Peygamber'in kendi ağzından söylenmektedir. Çünkü ilâhî vahiy, onun ruhundan geçerek, insan sözleri kalıbına dökülmektedir...”⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait mealde iki âyet arasındaki bağlantı şöyle kurulmuştur:

Elif, Lam, Ra. Bu Kitap, hakim ve haberdar olan Allah tarafından, Allah'tan başkasına kulluk etmeyeziniz diye âyetleri kesin kılınmış, sonra da uzun uzadıya açıklanmış bir Kitap'dır.

Görüldüğü üzere mealde âyetlerin muhkem kılınması “kesin kılınması”; tafsîl edilmesi de “uzun uzadıya açıklanması” şeklinde tercüme edilmiştir. Bu meal, meallerin çoğundan ayıran yön, iki âyet arasında isa-

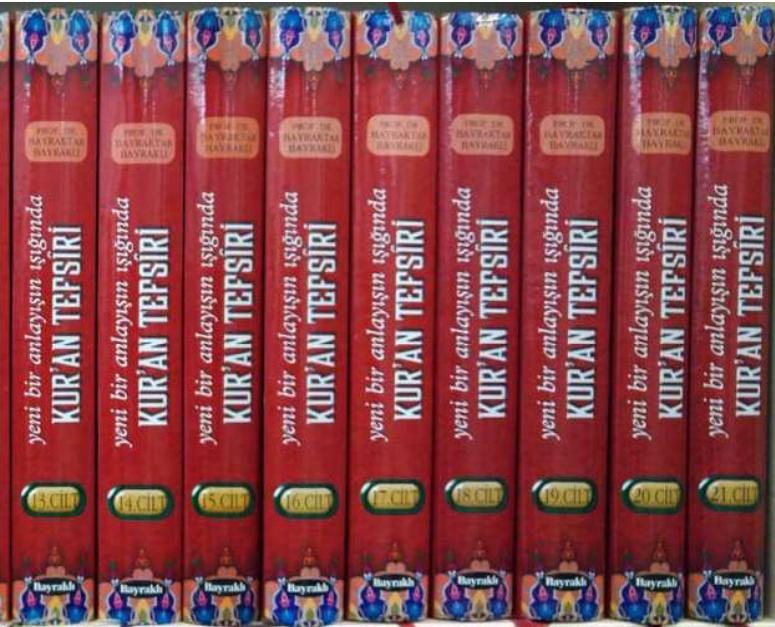
4 Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'anı Kerim'in Türkçe Meâlî Âlisi ve Tefsiri, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, t.y., III, 1441, 1442.

5 Süleyman Ateş, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, yy., trs., IV, 293.

betli bir irtibat kurmuş olmasıdır. Âyetlerin muhkem kılınıp tafsîl edilmesinin sebebi “Allah’a kulluk etmek” olarak meale yansıtılmıştır.

Mustafa İslamoğlu’na ait meal şöyledir:

Elif-Lâm-Râ! Öyle bir kitaptır ki (bu), her hükmünde tam isabet sahibi ve her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından, âyetleri şüpheden arındırılmış ve hayatta karşılığı olan doğru hükümlerle sabitlenmiş, dahası çok boyutlu ve anlaşılır kılınmıştır ki, Allah’tan başkasına kulluk etmeyesiniz.

Mealde, âyetlerin muhkem kılınması “âyetlerin şüpheden arındırılmış ve hayatta karşılığı olan doğru hükümlerle sabitlenmiş”; tafsîl edilmesi de “dahası çok boyutlu ve anlaşılır kılınmış” şeklinde tercüme ve izah edilmiş. Kulağa hoş gelse de yukarıdaki tercümenin hem âyetin kendi metniyle hem de konuyla ilgili diğer âyetlerle irtibatının kopuk olduğu gerçeği ortadadır.

Meallere bakıldığında ilk âyette geçen “أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ” ifadesine “âyetleri delillerle sağlamlaştırılmış”, “muhkem kılınmış”, “sağlam esaslara, kuvvetli delillere oturtulmuş”, “en sağlam bir nazımla (söz dizisi ile) kuvvetlendirilmiş”, “kesin kılınmış”, “kendi içlerinde açık ve anlaşılır kılınmış”; “ثُمَّ فُصِّلَتْ” ifadesine de “sonra apa-

çık bildirilmiş”, “birer birer (bölüm bölüm) açıklanmış”, “etrafıca açıklanmış”, “sonra bu âyetler, hüküm ve öğütlerle açıklanmış”, “sonra da detaylandırılıp açıklanmış”, “açık ve anlaşılır kılınmış”, “sonra da tafsîl olunmuş”, “sonra da apaçık bildirilmiş”, “sonra da uzun uzadıya açıklanmış”, “ve ayrıca birbirleriyle bağlantılı olarak etrafı bir biçimde dile getirilmiş”, “sonra da güzelce açıklanmış” şeklinde anlamlar verildiği görülür.

Hûd suresinin ilk iki âyetine verilen şu meal ise kitap yazıp “bu Allah’tandır” demenin güzel bir örneği olsa gerektir:

“Elif lâm râ! Ey Muhammed! Senin peygamberliğine inanmayan, Kur'an'ı senin uydurduğunu iddia eden ve Allah'a şirk koşan müşriklere şöyle seslen: Ey Mekke müşrikleri! Sonsuz ilim ve hikmet sahibi ve insanlar için en yararlı şeyleri emreden Allah'ın bana vahyetmekte olduğu Kur'an, sizlere, tevhide dair sağlam delilleri etrafıca anlatmakta, böylece şirke son verip sadece Allah'a kulluk etmenizi istemektedir.”⁶

Sure ve âyet numarası belirtilmese, yukarıdaki mealin hangi âyetlere ait olduğunu bulmak imkansızdır. Belki başındaki “Elif lâm râ!” ifadesinden hareketle beşte bir oranında tutturma ihtimalinden sözedilebilir. Çünkü “Elif lâm râ!” şeklinde başlayan toplam beş sure bulunmaktadır.

İbretlik bir başka meal de şöyledir:

Elif. Lam. Ra... O anayasa Kitap ki Hakim ve Habîr katındandır, sosyal norm âyetleri: başlangıç metnindekiler değiştirilemez sonrakiler çağa göre deyişlendirilebilir.

İlki: “Allah’tan başkasına kulluk etmeyip bakın; ben de sizin için görevlendirilmiş Onun hem ön uyarıcısı hem müjdeleyicisiyim.”⁷

Yukarıdaki meale düşülen dipnotta müellif ilahi kitap ve muhkem-müteşâbih kavramlarına dair görüşlerini aynen şöyle ifade etmektedir:

“Kitap, insanın yeryüzüne inmesiyle ilk Nebisine indiri-

6 Hasan Elik, Muhammed Coşkun, Tevhit Mesajı, İstanbul, 2013, s. 498.

7 Salih Parlak, Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim (Meal-Tefsiri), İstanbul, 2001, s. 396.

len, son Nebisi ile vahyi tamamlanan, temel ilkeleri hiçbir çağda değiştirilemeyip üzerlerinde yorum yapılamayan, ama ayrıntı konuları her çağın sosyoekonomik, kültürel, siyasal, psikik, astronomik vb. gelişimine göre o çağın imamınca değiştirilebilen Anayasanın adıdır. Başlangıç bölümü muhkemdir; çağların değişimiyle hiç değiştirelemeyen, değiştirilmesi teklif de edilemeyen devrim ilkeleridir. O devrim ilkelerine bağlı kaldığı, onların esprisini zedelediği ve yerine başkaları konmadığı sürece o anayasanın maddeleri değiştirilebilir. İlk çağların insanlarına suhuflar biçimindeki Kitapta gelen o devrim ilkeleri, tarihin yazılması ve yazının bulunmasıyla, insanın düşünce yapısı geliştikçe Büyük Kitap olarak Zebûr, Tevrât, İncil ve Kur'ân-ı Kerim içinde gelmişler. Bu muhkem Kitap, ayrıntılı olarak geliştirilmiş biçimiyle her çağın Nebisine değişik vahiy bilgisi olarak indirilmiştir. Vahiy bilgisi a priori bilgidir. Sürekli yorumlanabilen, üzerinde tartışmalar hiçbir çağda tamamlanamayan, tanımlandıkça fıkıh, sonra tefsir, hadis, kelam, siyer, İslam tarihi, deneysel bilim; fizik, kimya, biyoloji, astronomi, sosyoloji... vb. olan, bu özelliği yüzünden her çağda birçok tefsir ve mealı yapılabilen, üzerinde sorular üretilen, üretildikçe yeni bilimlerin çıkmasına ve modernleştirilmesine ortam hazırlayan bilimsel bilgidir..."⁸

Yukarıdaki meal ve meale ait aktardığımız açıklama-

8 Salih Parlak, Bilgi Topluma Doğru Kur'ân-ı Kerim (Meal-Tefsiri), s. 396-397 (1 nolu dipnot)

lar, tarih boyunca ilahi kitapların insan müdahalesiyle nasıl tahrif edildiğinin güzel örnekleridir. Bu ve benzeri mealler Allah'ın kitabını anlamamıza yardımcı olmasa da bir ilahi kitap nasıl tahrif edilir sorusuna doyurucu bir cevap teşkil ediyor.

Âyetin Tefsir Eserlerinde Ele Alınışı

Tefsirlerin Hûd suresinin ilk iki âyetine dair izahlarına bakılırsa, esasen bu eserlerin yukarıdaki meallere kaynaklık ettiği söylenebilir. Tefsirler, âyetlerin muhkem kılınmasına "âyetlerin sağlamlaştırılması" anlamı verirler ve bu sağlamlaştırmanın şu anlamlara geldiğine dair rivayetler naklederler:

1. Diğer kitaplar ve şeriatler gibi neshedilmemiştir.
2. Emir ve yasaklarla sağlamlaştırılmıştır.
3. Batıldan uzaklaştırılması sebebiyle sağlamlaştırılmıştır.
4. Sağlamlaştırılması, toplanması, bir araya getirilmesi anlamındadır.⁹

Âyetlerin muhkem kılınması ile kastedilenin âyetlerin taşıdığı edebi güzellik ve zenginlik olduğuna dair ifadeler de tefsir eserlerinde görülmektedir.¹⁰

Âyetlerin tafsil edilmesinin ne anlama geldiğine dair de tefsirlerde şu izahlara rastlanır:

1. Âyetlerin, helal ve haram ile açıklanması
2. Günah ve sevap ile açıklanması
3. Vaat ve tehditle açıklanması
4. Âyetlerin parça parça indirilmiş olması
5. Âyetlerin, tevhide, nübüvvetin ispatına ve şe-

9 el-Kadî Nasirüddin Ebî Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî (ö. 685/1286), Envârü't-Tenzîl ve esrârü't-te'vîl, Beyrut, 2000, II, 120 ; Ebû'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), Zâdû'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsir, Beyrut, 1422, IV, 73; Alaeddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim el-Bağdâdî Hâzin (ö. 741/1341), Tefsîrû'l-hâzin, Beyrut, 1979, III, 216; Muhammed eş-Şîrbînî el-Hatib (ö. 977/1570), Sîrâcü'l-münîr, Beyrut, 2004, III, 63, 64.

10 Celâlüddîn el-Mehallî, Celâlüddîn es-Suyûtî, Celâleyn, s. 283.

riatin ortaya konmasına dair delillerle açıklanması anlamındadır.¹¹

İkinci âyetin başındaki “أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesinin anlamına dair tefsirlerde iki ihtimalden bahsedilir. İlk anlam, “bu kitapta Allah’tan başkasına kulluk etmemenize dair emir vardır” şeklindeyken ikinci anlam, “Allah’tan başkasına kulluk etmemeniz için âyetler tafsîl edilmiştir” şeklindedir.¹² Bazıları “أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesinin mefûlun leh yani cümlede sebep bildiren öge olduğunu açıkça dile getirirler. Mesela müfessir Hâzin ifadeye şöyle anlam verir:

“Bu, Allah’tan başkasına kulluk etmeyesiniz diye âyetleri Allah tarafından muhkem kılınıp tafsîl edilmiş bir kitaptır.”¹³

Yine Ferrâ’ya nispet edilen görüşe göre, âyetlerin tafsîl edilmesinin sebebi, Allah’tan başkasına kulluk etmektir. İkinci âyetin başındaki ifade bu anlama gelmektedir.¹⁴ Allah’tan başkasına kul olmama ifadesini Kur’ân’ın indirilmesine bağlayanlar da vardır. Mesela İbn Kesîr, “أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesini şöyle tefsir eder:

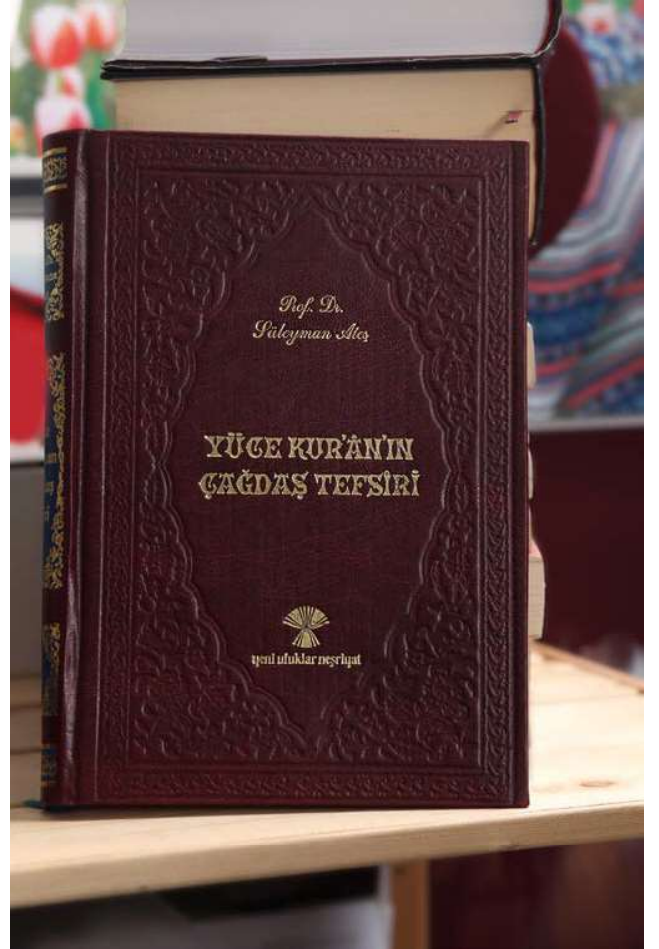
“Bu muhkem ve mufassal kitabı, sadece kendisine kulluk edilsin diye indirmiştir.”¹⁵

İki âyet arasında kurduğu bu bağlantıyı desteklemek için atıfta bulunduğu âyetlere de bakılırsa, İbn Kesîr, ikinci âyetin başındaki ifade “أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” şeklindeki ifadenin rasûlün gönderilmesi ya da kitabın indirilmesinin sebebini teşkil ettiğini düşünmektedir.¹⁶

Tefsir eserlerinde, ilk âyette geçen “ثم = sümme” edatının zaman tertibi için değil de durum tertibi için olduğunu düşünenler vardır. Bunlar ilk âyeti “âyetleri muhkem kılınmış, sonra da tafsîl edilmiş” şeklinde değil de “âyetleri muhkem kılınmış ve aynı zamanda tafsîl edilmiş” şeklinde anlamak gerektiğini söylerler.¹⁷

“Her şeyin iç yüzünü bilen ve her hükmünde isabet eden Allah tarafından” anlamına gelen “من لدن حكيم خبير” ifadesinin cümledeki yerine dair tefsirlerde çeşitli ihtimallerden bahsedilir. Bunları şöyle nakledebiliriz:

1. Kitab kelimesinin sıfatıdır. Bu durumda anlam şöyledir: “Elif, Lâm, Râ, habîr ve hakîm olan Allah’tan bir kitaptır. (الر كتاب من حكيم خبير)”
2. Mübtedanın ikinci haberidir. Mübteda, hurûf-u mukataa olan “الر” harfleridir.¹⁸ Bu harflerin ilk haberi “كتاب” kelimesi, ikinci haberi de “من لدن حكيم خبير” ifadesidir. Bu durumda anlam şöyledir: “Elif, lâm, râ, (kitaptır) ve habîr ve hakîm olan Allah’tandır. (الر من لدن حكيم خبير)”
3. “أحكمت” ve “فصلت” fiillerinin sılasıdır. Bu durumda anlam şöyledir: “hakîm ve habîr olan Allah ta-

- 18 Huru-u mukataanın mübteda olup olamayacağına dair tartışma için bkz. Râzî, Tefsir, VI, 312.

11 İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-mesîr, IV, 74; Hâzin, Tefsir, III, 216; Şirbînî, es-Sirâcü'l-Münîr, III, 64.

12 Sa'lebi, el-Keşf ve'l-beyan, V, 156; Şirbînî, es-Sirâcü'l-Münîr, III, 64.

13 Hâzin, Tefsir, III, 216.

14 İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-mesîr, IV, 75.

15 el-İmam Hafız İbn Kesîr (ö. 774/1373), Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim li'l-Hafız İbn Kesîr, Kahire, 2005, IV, 316.

16 İbn Kesîr, Tefsir, IV, 316.

17 Se'âlibi, Tefsir, II, 196; Hâzin, Tefsir, III, 216; Şirbînî, es-Sirâcü'l-Münîr, III, 64.

rafından muhkem kılınıp tafsîl edilmiştir. (أحكمت وفصلت) ¹⁹(من لدن حكيم خبير

Hûd suresinin ilk âyetinde âyetlerin muhkem kılınmasından genel (umum) bir biçimde söz edilirken Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde bazı âyetlerin muhkemliğinden (husus) bahsedilmesinin sebebi olarak tefsirlerde çeşitli izahlar yapılır. Bazıları her iki âyetteki muhkem kılmanın aynı anlamda olduğunu, bazıları da ikisi arasında fark olduğunu söyler. Âl-i İmrân suresinde, âyetlerin muhkem kılınmasının, birden fazla manaya çekilemeyecek net anlamlı âyetler anlamına geldiği söylenir. Yine Âl-i İmrân suresindeki muhkem âyetlerle kastedilenin, Kur'ân'ın bazı âyetlerinin yine sadece Kur'ân'ın diğer âyetleriyle neshedilebileceğini gösterdiği söylenir. Hûd suresinde geçen âyetlerin muhkem kılınmasını şöyle de anlarlar:

*“Kur'ân'ın bazı âyetleri neshedilse bile çoğunluğunun hükmü geçerlidir. Nitekim genel kullanıp hususu kasetmek Arap dilinde olabilir.”*²⁰

Sağlamlık, güzellik ve doğruluk açısından Kur'ân'ın tamamının muhkem olduğunu söyleyenler Hûd suresinin ilk âyetlerine atıfta bulunurlar.²¹ Öte taraftan Kur'ân'ın tamamının müteşâbih olduğu bağlamında Zümer sûresinin 23, bir kısmının muhkem bir kısmının müteşâbih olduğu bağlamında da Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetine atıfta bulunurlar.

Kur'ân Bütünlüğünde Âyetlerin Anlamı

Ele aldığımız âyetlerin metnini ve mealini hatırlayarak Kur'ân bütünlüğünde, anlatılmak isteneni tespit etmeye çalışalım.

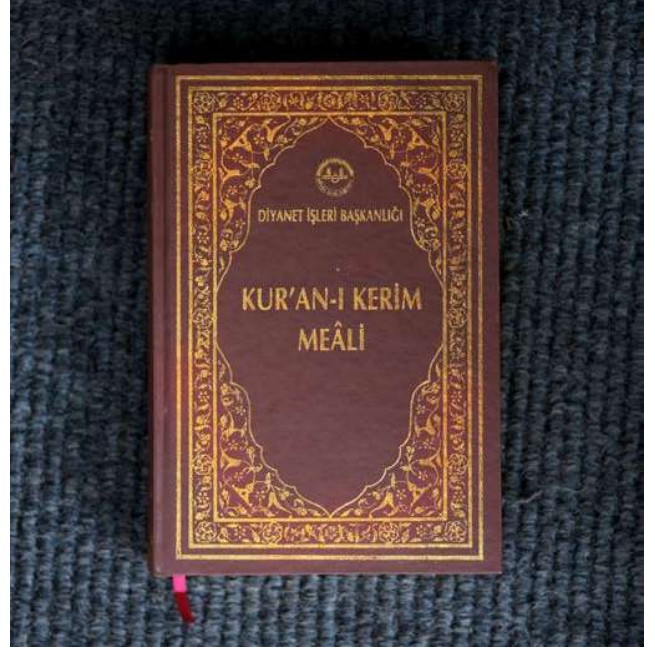
الر كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ (1) أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ (2)

ELİF! LÂM! RÂ! (Bu), her zaman doğru hükmü veren, her şeyin iç yüzünü bilen Allah tarafından âyet-

19 Razi, tefsir, VI, 314; Şirbînî, es-Sîrâcü'l-Münîr, III, 64.

20 İbnü'l-Cevzî, Zâdû'l-mesîr, IV, 73, 74; Hâzin, Tefsir, III, 216.

21 Sa'dî, Tefsir, s. 122.

leri hem muhkem kılınmış hem de tafsîl edilmiş bir kitap(tır).

(Böyle olması), Allah'tan başkasına kul olmayasınız diye(dir). (Ey Muhammed sen de şöyle de:) “Ben de O’nun tarafından size gönderilmiş uyarıcı ve müjdeleyiciyim.” (Hûd 11/1-2)

“كِتَابٌ” kelimesi

Âyette geçen “كِتَابٌ” kelimesinin başına “هَذَا” takdir ederek “Bu, ... kitaptır.” şeklinde anlam verdik. Bu takdiri yapmamıza imkân sağlayan pek çok âyet bulunmaktadır. Bir âyet şöyledir:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا

Bu, anakenti ve çevresini uyarasın diye, bizim indirdiğimiz, mübarek ve kendinden öncekileri tasdik eden bir kitaptır. (En'âm 6/92)

“Bu, ... kitaptır.” şeklinde anlam verilen “كِتَابٌ” ifadeyle, son Nebî'ye indirilen kitabın kastedilmektedir. Pek çok âyette kitabın Allah tarafından Muhammed (s.a.v.)'e indirildiği yani ilahi olduğu vurgulanır. Şu âyet kitabın Allah tarafından indirildiğini yani vahiy ürünü olduğunu gösterir:

حم (1) تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (2) كِتَابٌ فُضِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (3) بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ (4)

Ha! Mim! Bu, Rahman, Rahim tarafından indirilen, ayetleri bilenler topluluğu için Arapça kur'ânlar şeklinde tafsil edilmiş bir kitaptır. (Fussilet 41/1 vd.)

Görüldüğü üzere haruf-u mukattaadan yani bağlantısız harflerden sonra Allah tarafından yapılan tenzilden bahsedilmektedir. Tenzil, kitabın vahiy ürünü olduğunu göstermektedir. Şu âyetle de kitabın Muhammed (s.a.v.)'e indirildiği bildirilmektedir:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ...

Bu kitabı sana indiren O'dur... (Âl-i İmrân 3/7)

Kitabın yani Kur'ân'ın Allah tarafından Muhammed (s.a.v.)'e inzal edildiği bildirilmektedir. "انزل" fiili "علي" harf-i cerri ile kullanılmıştır. Bu, kitabın hem Allah tarafından indirildiğini yani "tenzil"i hem de insanlar için işlevini yani "inzal"i ifade eder. Yani kitabın dikey ve yatay ilişkisi vurgulanır. İnen Allah tarafından ve insanlar için çeşitli işlevleri vardır anlamındadır. Kitabın sadece insanlar için işlevine vurgu yapılsaydı "انزل" fiili "علي" harf-i cerri olmadan kullanılırdı.²² Bunu gösteren bir âyet şöyledir:

الرَّكِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْغَزِيرِ الْحَمِيدِ

Elif! Lâ! Râ! Bu, rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarman için sana indirilmiş bir kitaptır. (İbrahim 14/1)

"أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ" ifadesi

"أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ" ifadesi "âyetleri muhkem kılınmış" anlamına gelmektedir. Âyetlerle kastedilen kitabın âyetleridir. Âyetlerin muhkem kılınması, hüküm içermesi anlamındadır. Kitabın âyetleri doğru hükümler içerdiği için kitabın bir özelliği de "hakîm" olmasıdır. Bir âyet şöyledir:

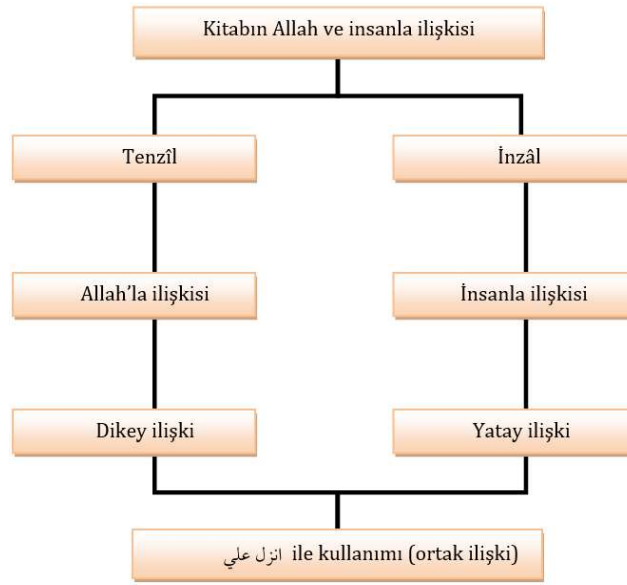
الرَّيْلُكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ

Elif! Lâ! Râ! İşte bunlar hakîm olan kitabın âyetleridir. (Yûnus 10/1)

Hakîm olan Allah olduğu için onun verdiği tüm hükümler ve de bu hükümlerden oluşan kitaplar hakîm vasfını alır. Çünkü her şeyin iç yüzünü O bilir. Nitekim konumuz olan Hûd suresinin ilk âyetinde âyetleri muhkem kılanın her şeyin iç yüzünü bilen ve hep doğru hükümler koyan Allah olduğu bildirilir (مَنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ).

"Muhkem" kelimesinin kökü, "menetmek, reddetmek, engellemek" anlamına gelen "h-k-m-ك-ح = " fiilidir ve bu anlam fiilin if'âl ve tef'îl kalıbında da bulunmaktadır. "Muhkem" kelimesi, bu fiilin if'âl babından mastarı olan ve "sağlamlaştırmak" anlamına gelen "ihkâm"dan türemiş ism-i mefuldür.

Fiilin kökünde "menetmek" anlamı olduğunu söylemiştik. Bir şeyden diğerleri menedilir, uzaklaştırılırsa o şey diğerlerinden korunmuş yani sağlamlaştırılmış olur. "H-k-m" fiilinin Türkçe'de de yaygın olarak kullanılan "hükmetmek, hüküm vermek" anlamının, kelimenin "menetmek" anlamıyla irtibatı vardır. Arapça'da atın dizginine de aynı kökten türeyen "hakeme = حَكَمَةً" denir. Hak-

22 Konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Erdem Uygan, Kur'ân'da Tenzil Kavramı, Kitap ve Hikmet, sayı: 17; a.g.m., Kur'ân'da İnzâl Kavramı, Kitap ve Hikmet, sayı: 18.

kında hüküm verilen, diğerlerinden ayrılmış, başı sonu belli hale gelmiş, sağlamlaşmış olur. İnsanlar arasında verdiği hükümle zalimi zulmetmekten menetmesi sebebiyle hüküm verene hâkim denir.²³

Hûd suresinin ilk âyetinde kitabın âyetlerinin Allah tarafından muhkem kılındığından bahsedilmektedir. Herhangi bir âyet herhangi bir konuda kesin bir hüküm bildirdiğinde o âyet o konuda muhkem kılınmış, yani kafa karışıklığına sebebiyet verebilecek dış etkenlerden korunmuş, o yönüyle sağlamlaştırılmış demektir. Muhkem bir kale, dış etkenlere karşı korunaklı hale getirilmiş kaledir. Muhkem âyet de böyledir.²⁴

“فُصِّلَتْ” ifadesi

ifadesi “tafsîl edilmiş” anlamına gelmektedir. “فُصِّلَتْ” Tafsîl edilen, kitabın âyetleridir

“Tafsîl” kelimesinin kökü “f-s-l = ف ص ل” harfleridir. “فصل” iki şeyin arasını ayırmak anlamına gelir. Mesela fiilin mastarı olan “الْفَصْلُ” kelimesine sözlüklerde “iki şeyin arasını ayırmak” anlamı verilir. “İki şeyin birbirinden ayrılması” anlamı, iki şeyden birinin sabit kalırken diğerinin ondan ayrılması anlamını da içermektedir. Bu bağlamda bazı sözlükler fiilin ikinci bir anlamı olarak da “bir şeyin/kişinin bir yerden ayrılması” anlamından bahsederler. Annenin çocuğunu sütten kesmesi/ayırması da bu fiil ile ifade edilir. Eklem yeri anlamında “mafsıl = الْمَفْصِلُ”, lisan anlamında “mifsal = الْمِفْصَلُ”, anasından ayrılan deve yavrusu anlamında “fasîl = الْفَصِيلُ”, kişni mensup bulunduğu sülale anlamında “fasîle = فَصِيلَةٌ”, hakla batılı ayırdığı için hâkim anlamında “faysal = الْفَيْصَالُ” kelimeleri de bu filden türemektedir ve hepsinin anlam merkezinde “ayrılma” anlamı vardır. Sözlüklerde fiilin tef’îl babının “açıklama” anlamına geldiği söylenir ve kasabın hayvanın etlerini parçalamasına “tafsîl”

denildiği bilgisi verilir. ²⁵Türkçe’de de aynı kökten bazı kelimeler kullanılır. Birkaç örnek verebiliriz:

Tafsîlat:	Ayrıntı, ayrıntılı açıklama anlamında
Tafsîl:	Bir şeyi ayrıntılarıyla anlatma, açıklama
Mufasssal:	Ayrıntılı
Fasîla:	Aralık, ara, kesinti
Fasîl:	Bölüm, kısım

Görüldüğü gibi kelimenin Türkçe kullanımları da yukarıda çizilen çerçeveye örtüşmektedir.

“Tafsîl” kavramının kök harflerinden oluşan “فَصَلَ” fiilinin “iki şeyin arasını ayırmak” ve “bir yerden ayrılmak” anlamına gelir. Şu âyetinde fiil “bir kişi ya da şeyin bir yerden ayrılması, hareket etmesi” anlamında kullanılmaktadır:

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ آلَ الْمُتَّبِلِكُمْ بَيْنَهُ...

Tâlût askerleriyle birlikte ayrılınca dedi ki “Allah bir ırmakla sizi ağır imtihandan geçirecektir...”

Şu âyetinde de fiil “iki şeyin arasını ayırmak” anlamında kullanılmıştır:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِقِينَ وَالْمُجْرِمِينَ وَالَّذِينَ أُشْرِكُوا إِنَّ اللَّهَ يُفَصِّلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

İnanıp güvenenler, Yahudi, Sabîî, Hristiyan ve Mecusi olanlar bir de müşrikler var ya; Allah (mezardan) kalkış günü onların aralarını ayıracaktır. Allah, her şeye şahittir. (Hac 22/17)

Allah’ın kıyamet günü onların aralarını ayırması, aralarında hüküm vermesini ifade etmektedir. Şu âyetlerde bu anlam belirgindir.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يُفَصِّلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

Senin Rabbin ayrılığa düştükleri konularda kıyamet günü aralarında hükmünü verecektir. (Secde 32/25)

23 Ferâhidî, el-‘Ayn, “h-k-m” md.; Ezherî, Tehzîbü’l-Hüğa, “h-k-m” md.; İbn Fâris, Mekâyis fi’l-Hüğa, “h-k-m” md.; İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, “h-k-m” md.; İsfahânî, Müfredât, “h-k-m” md.

24 Konuyla ilgili bkz. Fatih Orum, Kur’ân’ı Anlama Usulü, İstanbul, 2015, s. 177.

25 Ebû Abdurrahman Halîl b. Ahmed Amr Ferâhidî (ö. 175/791), Kitâbü’l-Ayn, İran, 1409; Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî Ezherî (ö. 370/980), Tehzîbü’l-Hüğa, Kahire, 1964; Ebu’l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr (ö. 711/1311), Lisânü’l-‘Arab, Beyrut, 1990; Râğıb el-İsfahânî (ö. 502/1108), el-Müfredât fi garibi’l-Kur’ân, Mısır, 1961.

Sözlükler tafsîl kelimesinin fiil hali olan “فَصَّلَ = fessale” ye “açıklamak, detaylandırmak, bölümlemek, parçalamak” anlamı verirler. Kur’ân’da fiil bu kalıpta çeşitli ayetlerde geçer. Bir ayet şöyledir:

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرَّرْتُمْ إِلَيْهِ...

Neye dayanarak üzerine Allah’ın adı anılanlardan yemiyorsunuz? Hâlbuki Allah, zorda kalmadığınız sürece yenmesi haram (yasak) olanları size tafsîl etmiştir... (En’âm 6/119)

“Size tafsîl etmiştir” diye anlam verdiğimiz ifade ayette “فَصَّلَ لَكُمْ” şeklinde geçmektedir. Haram kılınanların tafsîl edildiği söylenmesi rağmen bu âyette nelerin haram kılındığı bildirilmemektedir. Haram kılınanlarla kastedilenin yiyeceklerle ilgili olduğu açıktır. O halde yenmesi haram olanların neler olduğuna dair başka âyet(ler)i okumamız, yani bu âyetin dışında âyet(ler)e yönelmemiz gerekmektedir. Âyette geçen “إِلَّا مَا اضْطُرَّرْتُمْ” = zorda kalmadığınız sürece” şeklindeki ifade de bize konuyla ilgili tafsîlatın yapıldığı âyetlere ulaşma- da yardımcı olacaktır. Aynı sûrenin 115. âyeti şöyledir :

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خنزير فَإِنَّهُ رَجَسٌ أَوْ فُسْقًا أَهْلٌ لغيرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

De ki “Bana gelen vahiyde yiyene yemesi haram kılınmış bir şey bulamıyorum; ölü (leş), akmış kan, domuz eti ki pisliktir, ya da Allah’tan başkasının adı anılıp kesilerek yoldan çıkılmış olursa başka. Kim zorda kalır da isyan etmez ve aşırı gitmezse senin Rabbin bağışlar ve ikramı boldur.” (En’âm 6/145)

Konuyla ilgili bir başka âyet ise Nahl suresinin 115. âyetidir:

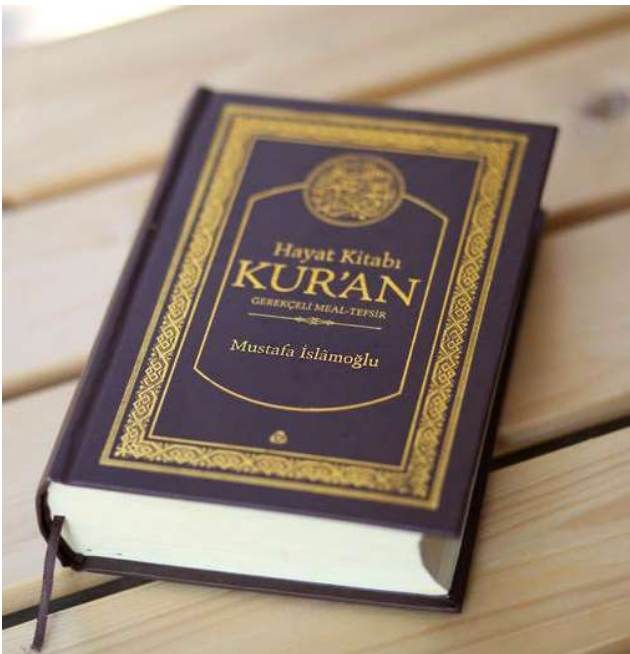
إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أَهْلٌ لغيرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

Allah size sadece ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesileni haram kılmıştır. Kim zorda kalır da aşırı gitmez ve başkasının hakkına saldırmazsa Allah bağışlar, ikramı boldur.

Görüldüğü üzere haram kılınanlar burada tafsîl edilmiş, zorda kalma durumu da istisna edilmiştir.

Yukarıdaki iki âyette tafsîl kelimesi geçmese de konu ve ibare benzerliğinden dolayı, En’âm suresinin 119. âyetinde sözü edilen tafsîlin bu iki âyetle yapıldığını görüyoruz. O halde, sözü edilen tafsîle ulaşmak için En’âm suresinin 119. âyetinden ayrılıp aynı surenin 145 ve Nahl suresinin 115. âyetine yönelmemiz gerekecektir. 119. âyeti muhkem kabul edersek bu âyetin müteşâbihlerden olan En’âm 145 ve Nahl 115. âyete gitmek, konuyla ilgili anlam kümesini oluşturmak (kur’ân), sonuçta da o konuda Allah’ın yaptığı tafsîle ulaşmak gerekmektedir. Böylece tebyîn gerçekleşir yani zaten var olan hüküm ortaya çıkar. Görünen o ki, tafsîl, herhangi bir konuda kümeyi tamamlayıp açıklamaya ulaşmak için muhkem-müteşâbih ilişkisini (mesânî) yürütmenin adı olarak karşımız çıkmaktadır.

Herhangi bir konuda “muhkem ve müteşâbihlerden oluşan ikili âyetlerin (mesânî) bağlantısına te’vîl; te’vîl ile ulaşılan ayrıntıya tafsîl; tafsîlin sonucuna tebyîn denir. Yahut şöyle de diyebiliriz: Muhkem ve müteşâbihlerden oluşan âyetlerle (mesânî) te’vîl kurulur. Te’vîl ile

tafsîle ulaşılır. Tafsîl ile tebyîn gerçekleşir. Dolayısıyla hikmete yani doğru hükme ulaşılır.²⁶

Bu kitabı sana indiren O'dur. Kitapta muhkem âyetler vardır ki bunlar kitabın esasını teşkil eder. Diğer-

Herhangi bir konuda muhkem olarak seçilen âyetten, o âyetin müteşâbihlerine gitmemiz gerekir. Bunu yaparak o konuyla ilgili anlam kümesi oluşur ki böylece o konuda detaylar ortaya çıkar. Anlam kümeleri oluşturulurken âyetlerin indirildiği dil yani Arapça dikkate alınır. İlgili âyet şöyledir:

كِتَابٌ فَصَّلْتُ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

(Bu), âyetleri, bilenler topluluğu için Arapça kur'anlar (kümeler) halinde tafsîl edilmiş bir kitaptır. (Fussilet 41/3)

Yukarıdaki âyet kitabın âyetlerinin Arapça anlam kümeleri halinde tafsîl edildiğinden bahsediyor. Bu âyet "Fussilet" diye bilinen sûrenin ilk 3. âyetidir. Tafsîl, âyetler arası ilişkiler ile gerçekleşir. İlişkiler Arapça'ya göre kurulur. Arapça kur'anlardan yani anlam kümelerinden bahsedilebilmesi için herhangi bir konuyla ilgili birden fazla âyet gerekir. Hûd suresinin ilk âyetinde geçen "أُخْكِمْتُ آيَاتُهُ" ifadesinden konuyu belirleyen bir âyetin olması gerektiğini görmüştük. Tafsîl, yani konuyla ilgili detay, anlam ve ibare yönüyle muhkem âyetle irtibatlı âyetlerin kümeye alınmasıyla gerçekleşir. Tam bu noktada Âl-i İmrân suresinin 7. âyetine atıfta bulunmalıyız. Âyetin metni ve meali şöyledir:

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

leri muhkem âyetlerin müteşâbihleridir. Kalplerinde kayma bulunanlar, kurgularına uygun düşen âyetlere uyarlar. Fitne çıkartmak ve âyetler arasındaki bağlantıyı kendileri kurmak isterler. Oysa bağlantıları sadece Allah kurar. Bu ilme vakıf olanlar, "biz bu ilme güveniyoruz, her şeyin usulünü Rabbim koyar" derler. Tüm bunlar sadece sağlam duruşlu olanlarda çağrışım yapar.

"Müteşâbih = مُتَشَابِه" kelimesinin kökü "benzemek" anlamına gelen "ش-ب-ه" fiilidir. Fiilin "benzerlik" anlamına gelen "شِبْه = شَبَّه" ve "şebih = الشَّبِيه" şeklinde iki mastarı vardır. "şebih = الشَّبِيه" "benzeyen" anlamına gelen bir isimdir ve çoğulu "eşbâh = أَشْبَاه"tır. Fiilin if'âl babından kullanımı olan "eşbehe = أَشْبَهَ" bir şeyin bir şeye benzermesi, onu andırması anlamına gelir. "وما أشبه ذلك" ifadesi de "ve benzerleri" anlamında Arapça'da kullanılır. Adam yaşlanıp güçten düşünce "adam anasına benzedi" anlamında "وأشبهه الرجل أمه" denilir. Fiil "benzetmek" anlamında da kullanılır. Mesela "falana benzettim" anlamında "أشبهت فلاناً" ifadesi kullanılır. Aynı anlam fiilin müfâ'ale babıyla da ifade edilir (شَاهَتْ). Fiilin ifti'âl (اشْتَبَه) ve tefâ'ul (تَشَابَه) kalıbı, kafa karışıklığına sebebiyet verecek derecedeki benzerlik ilişkisini ifade etmede kullanılır. Aynı anlam fiilin tef'îl kalıbında da vardır. Nisâ sûresinin 157. âyetinde, birinin İsa (a.s.)'a benzetilmesi yahut onun ölümü hususundaki kafa karışıklığı bu fiille (شَبَّه لَهُمْ) ifade edilmektedir. Müteşâbih kelimesi fiilin tefâ'ul kalıbından ism-i fâildir. Birbirine benzeyen iki şeye "müteşâbih",

26 Konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Fatih Orum, Tafsîl, İstanbul, 2017.

aralarındaki benzerliğe “teşâbüh” denir. Aynı kökten türeyen ve “kuşku, şüphe” anlamına gelen “şübhe = شُبْهَةٌ” kelimesinin temelinde de benzerlikten kaynaklanan şüphe durumu vardır.²⁷ Ancak “şübhe” kelimesi Kur’ân’da geçmez.

Fiilin tef’îl ve müfâ’ale babındaki benzerlik ilişkisi ile tefâ’ul babındaki benzerlik ilişkisi arasında fark olduğu söylenir. Bu bağlamda teşbîh ve müşâbehetteki benzerlikte benzeyen ve benzetilen arasında birebir örtüşme olmazken, teşâbühteki benzerliğin eşitlik derecesinde olduğu söylenir.²⁸ Mantıkçılar eşitliğin benzerliğin son haddi olduğunu söylerler.²⁹ Yani iki şey her konuda benzer olduğunda bu benzerliğin türü eşitliktir.

Müteşâbih kelimesine, kelimenin yukarıda değin-
diğimiz Arap dilindeki kullanım alanlarını dikkate
aldığımızda “benzeyen/benzeşen” anlamından
başka bir şey verilemez. Herhangi bir konunun
muhkem âyetiyle arasında benzeşme ilişkisi olan
âyet o konunun müteşâbih âyetidir. İlk aşama-
da muhkem ile müteşâbih âyetten oluşan bir ikili
âyet oluşturulur. Sonraki aşamalarda o konuda
bu ikili âyete benzeşen diğer âyetler de anlam
kümesine dahil edilir. Artık kümeye dahil edilen
âyetlerin benzerlik ilişkisi sadece muhkem âyetle
sınırlı değildir. Önceki aşamalarda kümeye girmiş
âyetlerle benzeşme ilişkisinin kurulabiliyor ol-

ması yeni âyetlerin kümeye dahil olması için ye-
terlidir. Bu durumda önceki aşamada müteşâbih
olarak kümeye girmiş âyetin müteşâbihi olan
bir başka âyet kümeye dahil edilir. Bu, birbiriyle
benzeşen yani müteşâbih âyetlerden oluşan an-
lam kümesinin oluşmasını sağlar. Bundan dolayı
Allah’ın kitabı müteşâbihlerden oluşan kümelerle
açıklanmıştır. O halde Allah’ın kitabı, müteşâbih-
lerden oluşan kur’ânlardan oluşmaktadır. Anlam
kümesinin ilk aşamasında muhkem ve müteşâbih
âyet “ikili” oluşturur da demiştik. Kümeye dahil
olan her âyetle bu ikili sistem korunur. O hal-
de Allah’ın kitabı ikili sistem üzere kurulan mü-
teşâbih kur’ânlardan oluşur. Şu âyette bu açıkça
belirtilmektedir:

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي...

**Allah sözün en güzelini, müteşâbih ve mesânî bir
kitap olarak indirmiştir...** (Zümer 39/23)

Âyette geçen “كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِي” ifadesi “ikili sistem
üzere kurulmuş benzeşen âyetlerden oluşan ki-
tap” anlamına gelmektedir. Kitabın ikili sistem
üzere kurulmuş benzeşen âyetlerden oluşmuş
anlam kümeleri yani kur’ânlarla detaylandırıldığı
sonucuna varıyoruz. Âyetler birer metin olduğu
için âyetler arasındaki benzeşmenin dil kuralları-
na göre olması zorunluluktur. Zaten şu âyet bunu
göstermektedir:

كِتَابٌ فَضِّلْتُ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

**(Bu), âyetleri, bilenler topluluğu için Arapça kur’ân-
lar (kümeler) halinde tafsîl edilmiş bir kitaptır.** (Fus-
silet 41/3)

27 İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, “ş-b-h” md.; Ferâhidî, Kitâbü’l-‘ayn, “ş-b-h” md.; İsfahânî, Müf-
redât, “ş-b-h” md.

28 Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili Yeni Meallî Türkçe Tefsir, Matbaai Ebüzziya,
İstanbul, 1936, II, 1037.

29 Doğan Özlem, Mantık, İstanbul, 1996, s. 45.

Âl-i İmrân sûresinin 7. âyeti, âyetle geçen “muhkem âyet” ifadesi sebebiyle Hûd sûresinin 1. âyetinde geçen “âyetleri muhkem kılınmış” ifadesiyle benzeşmiş, kümeye dahil olmuş ve âyetlerin muhkem ve müteşâbih olarak ikiye ayrıldığı hususunda detay vermiştir. Yine yukarıda yer verdiğimiz Fussilet sûresinin 3. âyeti de, âyetle geçen “âyetleri Arapça kur’ân olarak açıklanmış” ifadesi sebebiyle hem Hûd sûresinin 1. âyetinde geçen “âyetleri muhkem kılınmış” ifadesiyle, hem de Âl-i İmrân sûresinin 7. âyetinde geçen “muhkem âyet” ifadesi sebebiyle benzeşmiş, kümeye dahil olmuş ve âyetlerin benzeşmesinde Arapça’nın dikkate alındığını göstererek detay vermiştir. Yine yukarıda yer verdiğimiz Zümer sûresinin 23. âyeti de,

âyetle geçen “müteşâbih ve mesânî bir kitap” ifadesi sebebiyle başta Âl-i İmrân sûresinin 7. âyeti olmak üzere kümedeki âyetlerle benzeştiği için kümeye dahil olmuş ve anlam kümelerinin ikili sisteme göre oluştuğu detayını vermiştir.³⁰

Özetle, “Müteşâbih âyet”, “benzeyen/benzeşen âyet” anlamına gelmektedir. Herhangi bir konuda hüküm bildiren bir âyetle, ortak bağlantılar sebebiyle bir arada değerlendirilmesi gereken bir başka âyet arasında benzeşme kurulur. Benzeşmenin kurulmasıyla iki şey gerçekleşir. İlki ilk âyetin doğru anlaşıldığından emin olunur; ikinci olarak da ilk âyetten elde edilen bilgi detaylandırılmış olur. Bunun ilk adımı, yani iki âyetin bir araya getirilmesiyle “mesânî/ikili sistem” kurulmuş olur. Bağlantının kurulmasında Arapça dikkate alınır.

Âyetle, kitabın âyetlerinin Allah tarafından muhkem kılındığı ve de açıklandığı bildirilmektedir.		Hûd 11/1-2 Kümenin muhkem âyeti
Âyet, “الْكِتَابُ” ve “أَنْبِيَاءُ مُخَكَّمَاتٌ” ifadeleri ile kümeye dahil olmakta, anlam kümesine, kitabın muhkem ve müteşâbih olmak üzere iki tür âyetleri olduğuna dair detay getirmektedir		Âl-i İmrân 3/7 Müteşâbih âyet
Âyet, önceki âyetlerle “كِتَابًا” ve “مُتَشَابِهًا” ifadeleri ile bağ kurarak kümeye dahil olmaktadır. Âyetlerin mesânî prensibine göre oluşturulduğu bilgisini vererek konuyu detaylandırmaktadır.		Zümer 39/23 Müteşâbih âyet
Âyet, diğer âyetlere “كِتَابٌ” ve “فُضِّلَتْ آيَاتُهُ” ifadeleriyle bağlanmaktadır. “قُرْآنًا عَرَبِيًّا” ve “لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ” ifadeleri ile konuyu detaylandırmaktadır.		Fussilet 41/3 Müteşâbih âyet

30 Konuyla ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Kur’ân’ı Anlama Usûlü, s. 179.

“مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ” ifadesi

Hûd suresinin ilk âyetinde âyetlerin muhkem kılınması ve tafsîl edilmesinden bahsedilmişti. Arapça açısından her iki fiil de meçhul kalıpta kullanılmıştır. Yani muhkem kılma ve tafsîl etmenin biri tarafından yapıldığı bildirilmiştir. İşte “مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ” ifadesi bunların kim tarafından yapıldığını göstermektedir. İhkam ve tafsîlin Allah tarafından yapıldığını göstermektedir. Âyetlerin hüküm içerir şekilde oluşturulması ve de birbirleriyle olan irtibatlarından detaylar çıkıyor olması Allah'ın ortaya koyduğu bir usuldür. Açıklama işi Allah'a aittir ve hiç kimseye bu konuda yetki vermemiştir.

“أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesi

“أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesi, âyetlerin hüküm içerir ve birbirleriyle olan irtibatlarından detaylar çıkacak şekilde oluşturulmasının sebebini bildiriyor. İnsanların Allah'tan başkasına kulluk etmelerinin önünün kesilmesi içindir. Allah'ın kitabında geçen kavramların içini insanlar doldurur ve kitabı kendi usullerine göre okurlarsa ortaya çıkacak sonuçlar ve bu sonuçların neticesi olan din Allah'ın olmaz. Şu âyet bu açıdan dikkat çekicidir:

مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءَ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ أَمَرَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

O'nunla aranızda koyarak kulluk ettikleriniz, adını sizin ve atalarınızın koyduğu şeylerden başka bir şey değildir. Allah o konuda kimseye bir yetki vermemiştir. Hüküm, Allah'ın hükmüdür. O, kendinden başkasına kul olmamanızı emretmiştir. Dosdoğru din işte budur. Ancak, insanların çoğu bunu bilmezler. (Yûsuf 12/40)

Âyette, insanların Allah'ın dışında kulluk ettiklerinin, kendilerinin ve atalarının ortaya koydukları kurgular olduğu bildiriliyor. Oysa Allah bu konuda kimseye bir yetki vermemiştir. Çünkü tek hüküm koyucu O'dur. Allah'ın yanısıra başkalarına kulluk etmenin bir yolu da, başkalarını dinde söz sahibi kabul etmektir. Bu,

Allah'tan başkasına da kulluk etmek demektir. Oysa emredilen, kulluğu sadece O'na yapmaktır. Dosdoğru din bunu gerektirir. Birilerinin ya da atalarının kurguladığı usûl veya bu usûle ait kavramların değil, Allah'ın koyduğu usûl ve bu usûle ait kavramların peşine düşmemiz emredilmiştir.

“أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” ifadesi cümlede mefûlün lieclih konumundadır yani sebep bildirir. Şu âyette de aynı ifade geçer ve sebep bildirir:

إِذْ جَاءَتْهُمْ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ

Kendilerinden önce (Ad'a) onlardan sonra (Semud'a) “Allah'tan başkasına kul olmayın” demek için elçiler geldiklerinde şu karşılığı almışlardı: “Rabbimiz (Sahibimiz) elçi gönderecek olsa melekleri gönderirdi. Biz, sizin elçiliğinizi tanımıyoruz.” (Fussilet 41/14)

“إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ” ifadesi

Açıklama işinin Allah'a ait olduğunu ve hiç kimseye bu konuda yetki vermediğini söylemiştir. Buna ne-bîler de dahildir. İlk âyeti okuyan kişinin zihninde şu soru oluşabilir: “Kitabı Allah açıklıyorsa nebîlerin görevi nedir?” İşte âyetin bu kısmı bu sorunun cevabını oluşturmaktadır. Nebîler uyarı ve müjdeleri Allah'ın kitabından yaparlar, kendilerinden bir şey söylemezler.

“ثُمَّ” edatı

İlk âyette geçen “ثُمَّ” edatı meale “hem de” şeklinde yansımıştır. Yüce Allah'ın Kur'ân'da bizlere bildirdiği Kur'ân'ı anlamı usulü, bu âyette geçen “ثُمَّ” edatına bu anlamı vermemizi gerektirmektedir. Zaten “ثُمَّ” edatının böylesi bir kullanımı Arapça'da bulunmaktadır.³¹ Kur'ân'da da bunun başka örnekleri bulunmaktadır. Beled sûresinin 12 ve devamındaki âyetler şöyledir:

31 “تِيَابَةُ (ثم) عن حرفي العطف الواو والفاء”, http://www.alukah.net/literature_language/0/82498 Konuyla ilgili bir çalışma için bkz.

وَمَا أَذْرَاكَ مَا الْعُقْبَةُ (12) فَكُ رَقَبَةً (13) أَوْ إِطْعَامٌ فِي يَوْمٍ ذِي مَسْغَبَةٍ (14) يَتِيمًا ذَا مَقْرَبَةٍ (15) أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ (16)

Sarp geçit nedir, nereden bileceksin! O, boynu bükük olanı kurtarmaktır. Ve kıtlık gününde yemek yedirmektir. Yakınlığı olan bir öksüzü. Ya da sürünen bir çaresizi doyurmaktır. (Beled 90/12 vd.)

17. âyet ise şöyle devam etmektedir:

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ

Bir de inanıp güvenen, biri birine sabrı tavsiye eden ve merhameti tavsiye eden kimselerden olmaktır.

Görüldüğü üzere 17. âyetin başındaki “ثُمَّ” edatına zaman bakımından süreci ifade eden “sonra” değil, birlikteliği ifade eden “aynı zamanda, bir de” gibi anlamlar vermek zorundayız.

Sonuç

Kur’ân’ın herhangi bir âyeti, konuyla ilgili diğer âyetlerle bağlantılı okunmazsa yorumlar devreye girer ve ortaya çıkacak netice Hûd suresinin ilk âyetleri hakkında söylenenler gibi olur.

İddia edildiğinin aksine, âyetlerin lafız ve anlam bakımından bozukluk, eksiklik, noksanlık ve çelişkiden uzak olmasının, Kur’ân’ın Arap dili ve edebiyatının şaheseri olup benzerini getirmeleri için insanlığa meydan okuduğu halde nüzûlünden günümüze kadar benzerinin ortaya konamamış olmasının âyetlerin muhkem kılınmasıyla uzaktan yakından ilgisi yoktur. Tamamı, âyet üzerinden yapılan anlamsız ve faydasız yorumlardır. Âyetlerin muhkem kılınmasının ilahi kitaplar arasındaki nesih ilişkisiyle de en ufak bir ilgisi yoktur.

Yine tefsirlerde, âyetlerin tafsîl edilmesiyle kastedilenin ne olduğuyla ilgili olarak akla gelen her şeyin söylenmesi de bizzat bu âyetin ortaya koyduğu ilkenin ihlalidir. Çünkü Hûd sûresinin ilk âyeti, kitabın insanlar tarafından yorumlanamayacağını, Kitabın açıklanmasını Allah’ın üstlendiğini göstermektedir.

Kitabın âyetlerinin Allah tarafından hüküm ifade eder şekilde oluşturulması ve aynı zamanda yine O’nun tarafından detaylandırılmasının insanların O’ndan başkasına kul olmalarının engellenmesi için yapıldığını vurgulayan “أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ” şeklindeki ifadenin bazı meal ve tefsirlerde kitabın indirilişinin sebebi olarak anılması hem ibareye hem de âyetlerin dikkat çektiği hususa aykırıdır. Bu, Allah’ın dininin dindarları yerine başkalarına ait dinlerin dindarlarının oluşmasının, kitabı açıklama görevinin önce Nebi (s.a.v.)’e sonra da diğerlerine verilmesinin ister sonucu ister sebebi olsun neden olduğu yıkım büyük olmuştur.

Hûd suresinin ilk âyetleri, Allah’ın kitabına yaklaşım biçimimizin ne şekilde olması gerektiğine dair en temel ilkeyi belirler. Bu ilke, kitabın açıklanmasının Allah’a ait olmasıdır. Bu konuda nebîlere dahi yetki verilmemiştir. Bu ilkenin bilinçli olarak ihlali, Allah’tan başkasına kul olmayla sonuçlanacak büyük bir yanlış olur.

Ayrıca Hûd suresinin ilk âyetleri, Kur’ân’ın açıklamalarına ulaşmanın ilahi usulünün ne şekilde işlediğine dair ilke ve temel kavramlar hakkında bilgi verir. Buna göre, herhangi bir konuda hüküm ifade eden âyet, diğer âyetlerle detaylandırılmaktadır. Hûd suresinin ilk âyetleriyle irtibatlı diğer âyetlerden hareketle, herhangi bir konuda hüküm ifade eden ve işleme başlanılan âyete muhkem, bu âyetle konu ve ibare irtibatlı olup anlam kümesine dahil olan âyetlere konunun müteşâbih âyetleri, tüm bu âyetlerin oluşturduğu kümeye kur’ân, âyetlerin irtibatına te’vîl, te’vîl sonucu elde edilen detaylara tafsîl, tafsîl ile zaten var olan şeyin ortaya çıkartılması sürecine tebyîn, çıkan doğru hükme hikmet denir.

Hûd suresinin ilk âyetlerine verilen mealler ve tefsirlerdeki yorum ve açıklamalar tüm bu hayati ilke ve kavramların kaybolması sonucunu doğurmuştur.